

صلى الله عليه وسلم

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و
نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه
متعلق به دانشگاه رازی است.

پردیس کشاورزی و منابع طبیعی
گروه ترویج و آموزش کشاورزی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته مهندسی کشاورزی
گرایش ترویج و آموزش کشاورزی

عنوان پایان نامه

**واکاوی تاثیر آگاهی های اجتماعی بر میزان توانمندی زنان روستایی (بخش زنجانرود
شهرستان زنجان)**

استاد راهنما:

دکتر امیرحسین علی بیگی

استاد مشاور:

دکتر اسماعیل کرمی دهکردی

نگارش:

ثریا آستین فشان

آذرماه ۱۳۹۲

دانشکده پستانداری:

یکای بی‌متهایی که سبب آسایش، همیشه بر سر دلوپسی می‌سازد است؛ نسبت بی‌تلاش را برین نام نموده‌اند. آنکه سبب آسایش و توانایی ملکه کوچکترین نقش را داشته‌باشم. از روی کم، **پدر و مادری خاکار** نسیم ساخته‌اند. سبب پستانداری وجودشان بسیار و از ریه آسایش و برگ‌گیرم و از سبب وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش می‌نمایم. والدینی که بودند تاج انحصاری است بر سرم و نشان دلیلی است بر بودنم، چرا که این دو وجود پس از پروردگار، می‌بایست ام بوده‌اند، و تم را گرفته‌اند و راه رفتن را در این وادی زندگی پر از فروز و نیشب آموختند. هلی، برای **نواهران بسیار مهربان و دل‌سوزم** که وجودشان آسان زندگی ام را فروغی صد چندان نشیند و همواره چون گویی استوار پشتیبان و حامی من بودند و بسیاری از سختی‌ها را برایم آسان تر نمودند.

آموختارایی که برایم زندگی، بودن و انسان بودن را معنا کردند.

استاد راهنمای بزرگوارم، **جناب آقای دکتر امیر حسین علی‌گل** که بدون هیچ چشم‌داشتی مرا از راهنمایی بی‌دریغانه‌شان بهره‌مند نمودند.

استاد مشاور عزیزم **جناب آقای دکتر اسماعیل کریمی** دکتری که با راهنمایی‌های خویش من را در مسیر این پژوهش‌های فرمودند.

جناب آقای دکتر کیومرث زرافشانی و **آقای دکتر علی اصغر میرک زاده** در سمت داوران که زحمات فراوانی بمانند و حضور در جلسه دفاع را بر همه‌ها گرفته‌اند و در تمامی دوران تحصیل مرا راهنمایی کردند.

استاد محترم که در ترویج و آموزش کشاورزی آقایان **دکتر سنجی**، **دکتر پاپ زین**، **پروفسور بزه‌ای**، **دکتر نادی**، **خانم دکتر رستمی** و **خانم مهندس مرادی** که از محضر پر فیض‌شان در مقطع کارشناسی ارشد بهره‌بردار شده‌ام.

جناب آقای دکتر سینی تده که به عنوان یاننده تحصیلات تکمیلی در جلسه دفاع حضور داشتند.

دوستان بسیار عزیز و صمیمی ام **خانم مهندس نذران خرمند**، **خانم مهندس مرگان فخری**، **خانم مهندس سید دستان**، **خانم بانسین شجاعی**، **سید اکبری**، **آرزو موان**، **مسما آراسته**، **ایلا نادری**، **بیان**، **مهرجویی**، **ایلا نوروزی**، **طاهره کلوند**، **سبارشانی**، **سیلا رضایی** و **آقای مهندس**

بلایی، **مهندس رگی**، **مهندس چلندیا**، **مهندس رشیدی**، **مهندس کرلووند** و **آقای مهندس مصیب غلامی** که در تمام محظلات دکترم بودند و می‌باید آرایش و دکتری ام شدند و به کسالتی که به نوعی مرا در به انجام رساندن این امر مهم یاری نمودند.

تقدیم به:

خانواده خوبم به خصوص

پدر بزرگوار و مادر مهربانم

آن دو فرشته ای که از خواسته هایشان گذشتند، سختی ها را به جان خریدند و خود را سپهریهای مشکلات و ناملایمات گرفتار تا من به

جایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم.

و تقدیم به خواهرزاده عزیزم

کیانم

چکیده

در دنیای کنونی هر کشوری که از آگاهی و دانش بیشتر و روزآمدتری برای توانمندسازی بیشتر بهره مند باشد، به مواهب بیشتری از توسعه نیز دست می یابد. بنابراین در این مطالعه سعی شد تاثیر آگاهی های اجتماعی بر میزان توانمندی زنان روستایی بخش زنجانرود شهرستان زنجان بررسی شود. برای اجرای این پژوهش از روش تحقیق کیفی - کمی استفاده شد. جامعه بخش کیفی این پژوهش را افراد صاحب نظر در زمینه آگاهی های اجتماعی زنان روستایی تشکیل دادند. محقق به منظور طراحی گویه های آگاهی اجتماعی پرسشنامه به مصاحبه با این افراد پرداخت. جامعه آماری بخش کمی این پژوهش را ۱۵۴۵۵ از زنان روستایی شهرستان زنجان تشکیل دادند که تعداد ۳۸۶ نفر به تناسب و با روش تصادفی خوشه ای به عنوان نمونه انتخاب شدند. داده ها با استفاده از پرسشنامه جمع-آوری گردید، که روایی آن توسط اعضای هیئت علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی تایید و پایایی آن در بخش آگاهی اجتماعی و ابعاد توانمندی نیز با استفاده از پیش آزمون و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ تایید شد. داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS 16 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به طور کلی بر اساس نتایج میزان آگاهی اجتماعی زنان در حد متوسطی بود. زنان روستایی در زمینه مسایلی از قبیل زمان حق استفاده زن از حق حبس و اجرت المثل کمترین آگاهی را داشتند، اما در زمینه مسایلی از قبیل تعیین محل سکونت و میزان ارث دریافتی دختر بیشترین آگاهی را داشتند. یافته ها حاکی از میزان متوسط توانمندی زنان روستایی بود. به منظور تعیین میزان تاثیر متغیر مستقل آگاهی اجتماعی بر متغیر وابسته توانمندی از رگرسیون خطی بهره گیری شد. نتایج پژوهش نشان داد که متغیر مستقل توان تبیین ۴۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته یعنی توانمندی را دارد. همچنین تاثیر

میزان آگاهی اجتماعی بر میزان توانمندی زنان روستایی مثبت و معنی‌دار بود؛ یعنی با افزایش آگاهی اجتماعی، توانمندی زنان روستایی نیز افزایش می‌یابد. این تاثیر در سطح یک درصد معنی‌دار شده یعنی به احتمال ۹۹ درصد می‌توان گفت که آگاهی اجتماعی در توانمندی زنان روستایی موثر است.

واژگان کلیدی: زنان روستایی، آگاهی اجتماعی^۱، توانمندی^۲، حقوق اجتماعی.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: طرح تحقیق

۲	۱-۱- مقدمه.....
۳	۲-۱- بیان مسئله.....
۶	۳-۱- اهداف تحقیق.....
۶	۴-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۷	۵-۱- تعریف مفهومی واژگان.....
۷	۶-۱- محدودیت های تحقیق.....
۸	۷-۱- محدوده‌ی تحقیق.....

فصل دوم: بررسی ادبیات پژوهش

۱۰	۱-۲- مقدمه.....
۱۱	۱-۱-۲- جایگاه زنان در جهان و ایران.....
۱۲	۲-۱-۲- حقوق اجتماعی زنان در دنیا، اسلام و ایران.....
۱۴	۲-۲- مبانی نظری.....
۱۴	۱-۲-۲- تعریف آگاهی.....
۱۶	۲-۲-۲- انواع آگاهی.....
۱۶	۱-۲-۲-۲- آگاهی جنسیتی.....
۱۶	۲-۲-۲-۲- آگاهی طبقاتی.....
۱۶	۳-۲-۲-۲- آگاهی نوعی.....
۱۷	۴-۲-۲-۲- آگاهی اجتماعی.....
۱۹	۳-۲-۲- تعریف توانمندی.....
۲۰	۴-۲-۲- عوامل موثر بر توانمندی و ابعاد آن.....
۲۳	۵-۲-۲- سطوح توانمندی.....
۲۳	۱-۵-۲-۲- توانمندی شخصی.....
۲۴	۲-۵-۲-۲- توانمندی گروهی.....
۲۴	۳-۵-۲-۲- توانمندی سازمانی جمعی.....
۲۴	۶-۲-۲- وجوه توانمندی.....
۲۵	۷-۲-۲- معیارهای توانمندی زنان در اسلام.....
۲۶	۸-۲-۲- معیارهای توانمندی زنان در ایران.....
۲۸	۳-۲- نظریات مربوط به زنان و توسعه.....
۲۸	۱-۳-۲- نظریه تواناسازی.....
۲۹	۲-۳-۲- نظریه برابری.....
۳۰	۳-۳-۲- نظریه‌های فمینیستی.....

۳۱	۴-۳-۲- نظریه جریان سازی جنسیتی.....
۳۱	۵-۳-۲- نظریه عدالت جنسیتی.....
۳۲	۶-۳-۲- نظریه زنانه شدن فقر.....
۳۲	۷-۳-۲- نظریه طبقاتی یا ناتوانی دولت‌ها.....
۳۳	۸-۳-۲- نظریه فقردایی.....
۳۴	۴-۲- نظریه‌های توانمندی.....
۳۴	۱-۴-۲- نظریه فمینیستی.....
۳۴	۱-۱-۴-۲- موانع توسعه‌ای.....
۳۴	۱-۱-۴-۲- موانع فرهنگی.....
۳۵	۲-۱-۴-۲- موانع اجتماعی.....
۳۶	۳-۱-۴-۲- موانع اقتصادی.....
۳۶	۴-۱-۴-۲- موانع سیاسی.....
۳۶	۲-۱-۴-۲- موانع غیر توسعه‌ای.....
۳۷	۲-۴-۲- نظریه توانمندی کمیسیون زنان و توسعه.....
۳۷	۳-۴-۲- نظریه توانمندی لانگه.....
۳۸	۴-۴-۲- نظریه سقف شیشه‌ای.....
۳۹	۵-۴-۲- نظریه کابیر.....
۳۹	۶-۴-۲- نظریه توانمندی هاشمی و همکاران.....
۳۹	۷-۴-۲- نظریه توانمندی چن.....
۴۰	۸-۴-۲- نظریه توانمندی رحمان و نوروز.....
۴۰	۹-۴-۲- نظریه توانمندی رولاند.....
۴۰	۱۰-۴-۲- نظریه توانمندی فرانز.....
۴۰	۱۱-۴-۲- نظریه توانمندی خود اتکایی مالی.....
۴۲	۵-۲- مطالعات صورت گرفته در مورد توانمندی و آگاهی اجتماعی زنان روستایی و عوامل موثر بر آن.....
۵۲	۶-۲- چارچوب مفهومی مطالعه.....

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

۵۲	۱-۳- مقدمه.....
۵۲	۲-۳- روش تحقیق.....
۵۶	۳-۳- معرفی جامعه مورد مطالعه.....
۵۷	۴-۳- حجم نمونه و روش نمونه گیری.....
۵۹	۵-۳- روش‌های جمع‌آوری داده‌ها و ابزار آن.....
۶۰	۶-۳- روایی.....
۶۲	۷-۳- پایایی.....
۶۳	۸-۳- ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها و روش آن.....

فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

۶۷	۱-۴- مقدمه
۶۷	۱-۱-۴- یافته‌های بخش کیفی
۶۹	۲-۴- یافته‌های بخش کمی
۶۹	۱-۲-۴- ویژگی‌های فردی و اجتماعی زنان روستایی
۶۹	۱-۱-۲-۴- سن پاسخگویان
۶۹	۲-۱-۲-۴- سن ازدواج پاسخگویان
۷۰	۳-۱-۲-۴- تعداد افراد خانوار
۷۰	۴-۱-۲-۴- وضعیت تاهل
۷۱	۵-۱-۲-۴- سطح تحصیلات زنان مورد مطالعه، همسر یا پدر آنان
۷۲	۶-۱-۲-۴- وضعیت اشتغال زنان مورد مطالعه، همسر یا پدر آنان
۷۲	۷-۱-۲-۴- زمینه فعالیت کشاورزی زنان مورد مطالعه، همسر یا پدر آنان
۷۳	۸-۱-۲-۴- سطح اراضی و تعداد دام زنان مورد مطالعه، همسر یا پدر آنان
۷۴	۹-۱-۲-۴- استفاده از وسایل ارتباط جمعی
۷۴	۲-۲-۴- میزان آگاهی‌های اجتماعی زنان روستایی
۷۴	۱-۲-۲-۴- آگاهی اجتماعی زنان روستایی مورد مطالعه در زمینه مسایل حقوقی و غیره
۷۸	۲-۲-۲-۴- وضعیت کلی آگاهی اجتماعی زنان روستایی
۷۸	۳-۲-۴- میزان توانمندی زنان روستایی
۷۸	۱-۳-۲-۴- توانمندی اقتصادی زنان روستایی
۷۹	۲-۳-۲-۴- توانمندی خانوادگی زنان روستایی
۸۰	۳-۳-۲-۴- توانمندی اجتماعی زنان روستایی
۸۱	۴-۳-۲-۴- رتبه‌بندی ابعاد توانمندی زنان روستایی
۸۱	۵-۳-۲-۴- میانگین و انحراف معیار کل توانمندی زنان روستایی
۸۲	۶-۳-۲-۴- میزان توانمندی زنان روستایی
۸۲	۴-۲-۴- میزان اثرگذاری زنان در نهادهای روستایی
۸۲	۱-۴-۲-۴- عضویت زنان روستایی در نهادها
۸۳	۲-۴-۲-۴- میزان اثرگذاری زنان روستایی در نهادها
۸۳	۵-۲-۴- میزان تاثیر آگاهی‌های اجتماعی بر توانمندی کل زنان روستایی
۸۴	۶-۲-۴- عوامل موثر بر آگاهی اجتماعی
۸۴	۷-۲-۴- مقایسه دهستان‌های مورد مطالعه از نظر میزان آگاهی اجتماعی
۸۵	۸-۲-۴- مقایسه دهستان‌های مورد مطالعه از نظر میزان توانمندی

فصل پنجم: بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۸۸	۱-۵- مقدمه
۸۸	۲-۵- خلاصه
۸۸	۳-۵- بحث و نتیجه‌گیری

۱۰۲.....پیشنهادها-۴-۵

۱۰۵.....منابع

فهرست شکل ها

صفحه

عنوان

۵۲.....	شکل ۱-۲- چهار چوب مفهومی تحقیق.....
۵۵.....	شکل ۱-۳- فرایند انجام پژوهش.....
۵۷.....	شکل ۲-۳- موقعیت دهستان های بخش زنجانرود.....
۵۸.....	شکل ۳-۳- روش محاسبه نمونه ها به روش گلوله برفی.....
۶۴.....	شکل ۴-۳- مراحل انجام تحلیل محتوای ادراکی.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۱	جدول ۱-۲- ابعاد توانمندی زنان (آیت و اعظمیان، ۱۳۹۰).....
۲۲	جدول ۲-۲- ابعاد توانمندی زنان (زرافشانی و همکاران، ۱۳۹۱).....
۴۱	جدول ۳-۲- نظریه‌های زنان و توسعه و توانمندی.....
۵۶	جدول ۱-۳- مشخصات دهستان‌های بخش زنجانرود.....
۵۹	جدول ۲-۳- تعداد اعضای جامعه آماری و نمونه انتخابی به تفکیک دهستان.....
۵۹	جدول ۳-۳- تعداد اعضای جامعه آماری و نمونه انتخابی به تفکیک روستاها.....
۶۸	جدول ۱-۴- نتایج تحلیل محتوای ادراکی.....
۶۹	جدول ۲-۴- سن پاسخگویان.....
۷۰	جدول ۳-۴- سن ازدواج پاسخگویان.....
۷۰	جدول ۴-۴- تعداد افراد خانواده.....
۷۱	جدول ۵-۴- وضعیت تاهل پاسخگویان.....
۷۱	جدول ۶-۴- میزان تحصیلات پاسخگویان.....
۷۲	جدول ۷-۴- وضعیت اشتغال پاسخگویان.....
۷۳	جدول ۸-۴- زمینه فعالیت کشاورزی.....
۷۳	جدول ۹-۴- میانگین و انحراف معیار کل سطح اراضی و تعداد دام.....
۷۴	جدول ۱۰-۴- میزان استفاده زنان از وسایل ارتباط جمعی.....
۷۶	جدول ۱۱-۴- فراوانی و درصد آگاهی اجتماعی پاسخگویان.....
۷۸	جدول ۱۲-۴- وضعیت کلی آگاهی اجتماعی زنان روستایی.....
۷۹	جدول ۱۳-۴- میزان توانمندی اقتصادی زنان روستایی.....
۸۰	جدول ۱۴-۴- میزان توانمندی خانوادگی زنان روستایی.....
۸۱	جدول ۱۵-۴- میزان توانمندی اجتماعی زنان روستایی.....
۸۱	جدول ۱۶-۴- رتبه‌بندی ابعاد توانمندی.....
۸۲	جدول ۱۷-۴- میانگین و انحراف معیار کل توانمندی زنان روستایی.....
۸۲	جدول ۱۸-۴- میزان توانمندی زنان روستایی.....
۸۲	جدول ۱۹-۴- وضعیت عضویت زنان روستایی در نهادها.....
۸۳	جدول ۲۰-۴- میزان اثرگذاری زنان روستایی در نهادها.....
۸۴	جدول ۲۱-۴- نتایج حاصل از برآورد رگرسیون تاثیر آگاهی اجتماعی بر توانمندی زنان روستایی.....
۸۴	جدول ۲۲-۴- نتایج حاصل از برآورد رگرسیون عوامل موثر بر آگاهی اجتماعی.....
۸۵	جدول ۲۳-۴- نتایج حاصل از برآورد رگرسیون عوامل موثر بر توانمندی.....
۸۵	جدول ۲۴-۴- نتایج مقایسه میانگین دهستان‌های مورد مطالعه با استفاده از LSD.....
۸۵	جدول ۲۵-۴- مقایسه دهستان‌های مورد مطالعه از نظر میزان توانمندی.....

فصل اول

طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

بر اساس گزارش بانک جهانی پنجاه درصد نیروی کار کشاورزی جهان در اختیار زنان روستایی قرار دارد، و آنان مسئول آماده کردن غذا برای دو سوم جمعیت جهان هستند (بانک جهانی، ۲۰۰۷). زنان روستایی به عنوان عامل موثر در امور مختلف کشاورزی، اقتصادی و اجتماعی و از نظر مشارکت نیروی انسانی مورد نیاز در جامعه سهم بسزایی دارند. لذا این نیاز احساس می‌شود که می‌بایست زنان روستایی در زمینه‌های مختلفی توانمند شوند تا از این طریق بتوانند نقش خود را در جامعه بیشتر نمایان کنند. زیرا توانمندسازی زنان با کیفیت زندگی و مسایل اساسی حقوق بشر در ارتباط است (جکسون، ۲۰۱۰)^۱، این در حالی است که به دلایل فرهنگی و حقوقی، زنان دسترسی و کنترل بسیار محدودی به منابع دارند و تنها ۵ درصد زنان روستایی از خدمات ارائه شده در سطح روستا استفاده می‌کنند (ریورا و کورنینگ، ۱۹۹۰)^۲. منابع، تنها مادی نیستند (کابیر، ۱۹۹۹)^۳، بلکه در بردارنده منابع انسانی مانند آگاهی زنان (لانگوی، ۱۹۹۴)^۴ و منابع اجتماعی مانند سازمان‌های خودجوش زنان، تعاونی‌های زنان و یا گروه‌های خودیار در سطح محلی نیز هستند، که خود در افزایش توانمندی زنان برای انتخاب‌های آگاهانه‌تر و کاهش آسیب‌پذیری در زندگی موثر است (بانک جهانی، ۲۰۰۱).

بیشتر زنان روستایی در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته به عنوان عناصر حاشیه‌ای و غیرفعال برشمرده می‌شوند و عملاً زنان روستایی مزدی در مقابل کارشان دریافت نمی‌کنند. آنان از فعالیت‌های توسعه‌ای همچون سوادآموزی، آموزش مهارت‌های نوین، توزیع عادلانه درآمد و ارتباط با بازار کار محروم می‌شوند و در نتیجه به علت عدم دریافت دستمزد، حقیر و پست به شمار می‌آیند که این امر می‌تواند پیامدهای منفی و مخرب پیش‌بینی نشدنی برای کل ساختار جامعه داشته باشد (مرکز مشارکت زنان، ۲۰۰۰). شکی نیست که زنان همچون مردان از حقوق اجتماعی و مدنی برخوردارند و جنسیت نمی‌تواند دستیابی آن‌ها به حقوق خویش را مسدود و محدود سازد. از نظر قواعد کلی، همه افراد ملت اعم از زن و مرد، دارای حقوق مساوی هستند. بر طبق اصل بیستم قانون اساسی ((همه افراد ملت اعم از زن و مرد، یکسان در حمایت قانون قرار دارند، و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام

1. world bank, 2007

2 Jackson, 2010

3 .Rivera and Corning, 1990

4. Kabeer, 1999

5. Longwe, 1994

برخوردارند)) و نیز به موجب اصل ۲۱ قانون اساسی، دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و زمینه‌های مساعد جهت رشد شخصیت و احیای حقوق مادی و معنوی وی را ایجاد کند. در این میان بررسی آگاهی زنان از جوانب مختلف و نقشی که آگاهی در افزایش توانمندی زنان دارد، می‌تواند راهگشایی جهت احیای حقوق و رشد شخصیت آنان باشد. در ایران زنان در اجتماعات روستایی نقش حیاتی ایفا می‌کنند، آنان عهده‌دار انواع فعالیت‌های کشاورزی و دامداری، کسب درآمدهای اندک و اشتغال در مشاغل با دستمزدهای ناچیز هستند، اما واقعیت این است که توانایی آنان به میزان بسیار کمتری ارزش‌گذاری شده است، و از توانایی‌های زنان روستایی برای ساختن بهتر زندگی خود، خانواده و اجتماع به درستی استفاده نشده است، لذا این مطالعه بر این اساس است که به واکاوی تاثیر آگاهی اجتماعی بر میزان توانمندی زنان روستایی پردازد (مهدوی و میرزاپور، ۱۳۸۸).

۱-۲- بیان مسأله

زنان تقریباً نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند که در پایین‌ترین وضعیت از لحاظ آموزش و پرورش، بهداشت، ازدواج، اشتغال و برابری اجتماعی قرار دارند. عوامل اجتماعی، از قبیل ازدواج زودهنگام، جهیزیه و اموال محدود و حق ارث باعث ناتوانی بسیاری از زنان در مناطق روستایی شده است (پروین، ۲۰۰۷)^۱ زنان و مردان در قانون اساسی باهم برابر هستند (اسلام، ۲۰۰۰)^۲، اما اختلاف بین زنان و مردان در هر حوزه زندگی وجود دارد؛ به ویژه در جنبه‌های اقتصادی و به خصوص در بخش کشاورزی که غالب اقتصاد ملی است، زنان عمدتاً توسط مردان کنترل می‌شوند. بطور سنتی مردان نان‌آور هستند و زنان وابستگی اقتصادی به مردان دارند و از نظر اجتماعی عقب مانده و سربار خانواده هستند (خیر، ۱۹۹۸؛ کابیر ۱۹۹۹؛ ناود، ۲۰۰۰)^۳.

آمارهای جهانی تصویری بسیار منفی و ناراحت‌کننده از وضعیت زنان نشان می‌دهند. طبق گزارش سازمان ملل متحد، تعداد بسیاری از صد میلیون جمعیت آواره و بی‌مسکن دنیا را زنان تشکیل می‌دهند. ۷۰ درصد از ۱/۳ میلیارد نفر جمعیت کره زمین که زیر خط فقر زندگی می‌کنند، زنان و دختران هستند (پورگیو، ۱۳۸۰). بر مبنای آمارهای به دست آمده از سازمان ملل متحد، زنان یک دوم کل جمعیت جهان، دو سوم ساعات کار انجام شده و یک سوم ساعات کار ثبت شده، یک دهم درآمد جهانی و یک صدم مالکیت ثبت شده اموال و دارایی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند (عربی، ۱۳۸۱). سواد و تحصیلات از حقوق اولیه بشر است، اما هنوز بسیاری از دختران و زنان از آن محرومند و دو سوم از ۸۷۵ میلیون نفر

1.Parveen, 2007

2.Islam,2000

3.Khair, 1998& Kabeer, 1999& Naved, R.2000

بیسواد بزرگسال جهان، زن هستند (بالان، ۱۳۸۳) و از نظر اشتغال، درآمد و مقام اجتماعی در پایین‌ترین سطح متمرکزند (دفتر امور ریاست جمهوری و صندوق کودکان سازمان ملل، ۱۳۷۲).

باتلیوالا (۱۹۹۴) معتقد است که زنان، خود نیز در ستم به خویش نقش دارند و بنابراین عوامل تغییر خارجی که ممکن است شکل‌های متفاوتی داشته باشند، برای توانمندسازی ضروری می‌شوند. زنان، نیازمند دستیابی به عقاید و اطلاعات جدیدی هستند که نه تنها آگاهی و تصویر آن‌ها از خودشان را تغییر می‌دهد، بلکه آن‌ها را به اقدام کردن نیز تشویق می‌کند. بسیاری از محققان عنوان کرده‌اند که اعتماد به نفس، عزت نفس و آگاهی به عنوان اولین گام ضروری، برای توانمندسازی است (اندرسون، ۱۹۹۶؛ کلاریج، ۱۹۹۶).^۱ موقعیت جسمی زنان و قدرت پایین چانه‌زنی در درون ساختار مردسالارانه، از طریق افزایش آگاهی‌های اجتماعی زنان می‌تواند بهبود یابد و جنس روابط در درون خانواده از طریق قدرت چانه‌زنی تغییر کند. از همه مهم‌تر، توانمندسازی زنان در شرایط محروم را می‌توان از طریق بالا بردن سطح آگاهی‌های آنان، به ویژه در زمینه مسائل اجتماعی افزایش داد (ماسوکوتوان و سیوال، ۲۰۰۱).^۲

توانمندسازی زنان از حدود ۲۵ سال پیش در کشورهای مختلف مطرح شده است و طی آن سازمان‌ها، جنبش‌ها، شبکه‌ها و اتحادیه‌های زنان در سراسر جهان به وجود آمده و دیدگاه‌های سیاست‌گذاران به این سمت متمایل شده است (امیدی و همکاران، ۱۳۸۳). توانمندسازی فرایندی است که طی آن زنان توانایی شکل و سازماندهی خود را پیدا می‌کنند تا بتوانند اعتماد به نفس خویش را افزایش دهند، حق انتخاب آزادانه و مستقل را برای خود طلب کنند و منابعی را که به مبارزه با فرودستی ایشان و محو این فرودستی مدد می‌رساند، تحت کنترل بگیرند. توانمندسازی به معنی قدرتمند شدن برای رسیدن به هدف است و نه اعمال قدرت بر دیگران (آبوت و والاس، ۱۳۸۰). به‌طور کلی عدم توانمندی زنان، ناشی از بی‌سوادی، عدم آگاهی، ضعف دانش و مهارت و همچنین عدم اعتماد به نفس آنان است (لازو، ۱۹۹۵).^۳

زنان روستایی ایران به عنوان نیمی از جامعه انسانی، علاوه بر داشتن مسئولیت اقتصادی، ایفاگر نقش‌های متعدد اجتماعی - فرهنگی در جوامع روستایی هستند (شهبازی، ۱۳۸۱)، اما استیلای وضعیت توسعه نیافتگی در فضای روستایی باعث شده است که آن‌ها به رغم گستردگی مشارکتشان در فعالیت‌های روزانه اقتصادی - اجتماعی (غفاری، ۱۳۸۵؛ علی بیگی و همکاران، ۱۳۸۶؛ حیدری و جهان نما، ۱۳۸۲) همواره به عنوان اقشاری آسیب‌پذیر در برنامه‌های توسعه روستایی به حساب آیند (هاشمی، ۱۳۸۰). در جوامع روستایی کشور ما هنوز نسبت به توانمندی‌های زنان عدم باور وجود دارد و زنان روستایی نسبت به مردان دسترسی کمتری به اعتبارات و تسهیلات اعطایی از سوی بانک‌ها دارند (حاج علی گل، ۱۳۸۷). یکی از مشکلات زنان در کشور ایران این است که از مسایل اجتماعی و قانونی خود آگاهی ندارند و یا آگاهی آن‌ها در سطح ناچیز

1. Anderson, 1996 & Claridge, 1996

2. Musokotwane & Siwale, 2001

3. Lazo, 1995

است. در بررسی علل ستم بر زنان نیز تنها نمی‌توان به این امر بسنده نمود که حقوقشان در مقایسه با مردان کمتر است، بلکه مسئله عدم آگاهی از این حقوق بسیار جدی و حائز اهمیت است. عدم آگاهی افراد جامعه از حقوق فردی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی از عوامل عقب‌ماندگی جامعه و زمینه‌ساز استبداد و سرکوب یک ملت و در نتیجه رفتار شدن افراد جامعه در چرخه فقر، جهل و خشونت است. یکی از عوامل قانون‌شکنی، عدم اطلاع و آگاهی افراد از حقوق و مقررات است (عبدی، ۱۳۷۱). و نتیجه آن این است که این عدم آگاهی باعث عدم توانمندی زنان روستایی می‌شود.

رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۸)، به نقل از مرکز اطلاعات حقوق بشر آسیا - اقیانوسیه معتقد است با افزایش آگاهی‌های اجتماعی می‌توان فعالیت‌های کنونی مشارکت را ارتقاء و باعث توانمندی گردید. چرا که آگاهی‌های اجتماعی، دیدگاه‌ها و مهارت‌ها را در عملی‌سازی آگاهی بشر با ظرفیت‌های مختلف به کار خواهد گرفت و به عبارتی آن‌ها را توانمند خواهد ساخت. از این رو برای عملی ساختن نظریات توانمندسازی و پیشبرد توسعه و مشارکت، آموزش و آشنایی افراد با آگاهی‌های اجتماعی و افزایش آنان ضروری است. پروین (۲۰۰۷) معتقد است که با ترویج و ارتقاء سطح آگاهی زنان در مسائل اجتماعی از طریق اجرای برخی اقدامات نوآورانه توسط نهادهای مداخله‌کننده، می‌توان توانمندی زنان روستایی را افزایش داد. امروزه برخورداری از آگاهی به منظور رسیدن به توسعه کشاورزی اهمیت بسیاری پیدا کرده است. در دنیای کنونی هر کشوری که از آگاهی و دانش بیشتر و روزآمدتری برای توانمندسازی بیشتر بهره‌مند باشد، به مواهب بیشتری از توسعه نیز دست می‌یابد. در بخش کشاورزی، دانش و اطلاعات همانند زمین، سرمایه و نیروی کار از عوامل مهم تولید به شمار می‌آیند و با توجه به این - که زنان نیمی از جمعیت را تشکیل می‌دهند و همواره در فعالیت‌های کشاورزی نقش موثری داشته‌اند، بنابراین آگاه کردن زنان و در نتیجه توانمندسازی آنان می‌تواند نقش مؤثری در توسعه کشاورزی و به تبع آن در توسعه روستایی ایفا کند (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۸). زنان روستایی شهرستان زنجان همانند دیگر استان‌های کشور می‌توانند نقش مؤثری در توسعه کشاورزی ایفا نمایند و این امر منوط بر توانمند شدن زنان روستایی است. بنابراین همانطور که در مطالب فوق مشخص گردید، عدم توانمندی زنان در زمینه‌های مختلف به علت عدم آگاهی آنان از حقوق اجتماعی و قانونی خود می‌باشد. از آنجایی که هیچ‌گونه مطالعه‌ای در زمینه آگاهی اجتماعی زنان روستایی در شهرستان زنجان صورت نگرفته است و این خلا علمی در زمینه مسائل اجتماعی در این منطقه وجود داشت، لذا این مطالعه، تلاشی برای سنجش میزان آگاهی اجتماعی و تاثیری که آگاهی بر میزان توانمندی زنان روستایی شهرستان زنجان دارد، می‌باشد.

۱-۳- اهداف تحقیق

هدف کلی این پژوهش، واکاوی تاثیر آگاهی‌های اجتماعی بر میزان توانمندی زنان روستایی است.

اهداف اختصاصی این پژوهش نیز به شرح زیر است:

- شناسایی ابعاد آگاهی‌های اجتماعی زنان روستایی.
- بررسی ویژگی‌های فردی و اجتماعی جامعه مورد مطالعه.
- بررسی میزان آگاهی‌های اجتماعی جامعه مورد مطالعه.
- بررسی میزان توانمندی جامعه مورد مطالعه.
- بررسی میزان اثرگذاری زنان در نهادهای روستایی.
- بررسی تاثیر آگاهی‌های اجتماعی بر میزان توانمندی زنان روستایی.

۱-۴- اهمیت و ضرورت تحقیق

زنان باید به عنوان عوامل شرکت کننده در توسعه اقتصادی و همچنین به عنوان افراد ذی نفع در منافع حاصل از توسعه اقتصادی، به حساب آورده شوند و برنامه ریزان نیز باید از اثرات منفی پروژه‌های توسعه بر زنان، جلوگیری کرده، و برنامه‌های خود را بر مبنایی طرح کنند که زنان را در فعالیت‌های تولیدی شرکت دهند و دسترسی آنان را به منافع اقتصادی تولید، که همه در جهت به دست آوردن هدف‌های کلی رشد اقتصادی و ملی و توسعه کشور است، استوار نمایند. توانمند شدن زنان در این زمینه نیازمند آگاه شدن آنان از حقوق اجتماعی و قانونی خود می‌باشد. اهمیت این پژوهش از آن جهت است که توانمندی زنان در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی آنها تاثیر بسزایی داشته و باعث می‌شود که زنان به جایگاه واقعی خود دست یابند و از حقوق خود آگاه گردند. شناسایی میزان توانمندی زنان و عوامل تأثیرگذار بر آن برای برنامه‌ریزان، سیاستگذاران کشور امری با اهمیت است. از این جهت که اولاً این که زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند، لذا باید آنها را به عنوان سرمایه‌های انسانی مؤثر در توسعه دانایی محور قلمداد نمود که نیازمند توجه و برنامه‌ریزی مطابق با نیازهای آنان می‌باشد. دوماً این که آثار و پیامدهای این مسأله به عنوان موضوعی میان رشته‌ای، نظر برنامه‌ریزان را در حیطه‌های علمی، فرهنگی، سیاسی و علی‌الخصوص در حیطه اجتماعی به خود جلب کرده است. نتایج این مطالعه باعث خواهد شد که سیاستگذاران در برنامه‌های خود آموزش‌های لازم را برای زنان فراهم آورند تا نسبت به حقوقشان آگاه گردیده و در نتیجه به توسعه کشاورزی کمک نمایند.

۱-۵- تعاریف واژگان کلیدی

- آگاهی: در ادبیات جامعه‌شناسی آگاهی به منزله درک و شناخت و معرفت از شرایط و وضعیت خاص تعریف می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۲: ۷۸۵).
- آگاهی‌های اجتماعی: شکلی از آگاهی‌های دریافت شده از سوی فرد که از راه‌های آموزش، از طریق آکادمیک، رسانه‌ای و جامعه‌پذیری، در گروه و خانواده شکل می‌گیرد (توکلی بریاخان، ۱۳۹۱).
- آگاهی جنسیتی^۱: آگاهی از وجوه تشابه با سایر زنان و آگاهی از نابرابری‌هایی است که از طریق جنسیت اعمال و تحمیل می‌شود (اعظم آزاده، ۱۳۸۴).
- توانمندسازی: در معنای لغوی لاتین آن، به معنای کسب قدرت یا واگذاری و محول نمودن انجام کاری خاص با هدف مشخص است و در واقع دستیابی به زندگی متکامل که قدرت تعیین سرنوشت نیز در مفهوم آن نهفته است. بر این مبنا توانمندسازی عبارت است از دسترسی به ابزار و امکاناتی که با استفاده از آن‌ها، افراد بتوانند سرنوشت خود را تعیین و به پیش ببرند (خلوتی، ۱۳۸۶).
- توانمندی: کابیر (۱۹۹۹)، توانمندی را ارتقاء توانایی انسان‌ها برای انتخاب‌های استراتژیک زندگی در زمینه‌هایی که قبلاً از این توانایی محروم شده بودند، تعریف می‌کند.
- تحلیل محتوای ادراکی: در تحلیل محتوای ادراکی مفهوم مورد بررسی انتخاب شده و تعداد دفعات تکرار شده آن مفهوم در متن ثبت می‌شود. به عبارتی وقوع، حضور، تکرار و تناوب مفاهیم مطرح است که با کلمات و عبارات در یک متن نمایش داده می‌شود (سرمد و همکاران، ۱۳۸۵).
- نمونه‌گیری گلوله برفی: نمونه‌گیری گلوله برفی یک روش نمونه‌گیری غیر احتمالی برای مواقعی است که واحدهای مورد مطالعه به راحتی قابل شناسایی نباشند. به ویژه هنگامی که این واحدها بسیار کمیاب یا بخش کوچکی از یک جامعه خیلی بزرگ را تشکیل می‌دهند. در این روش آمارگیر پس از شناسایی یا انتخاب اولین واحد نمونه‌گیری از آن برای شناسایی و انتخاب دومین واحد نمونه‌گیری استفاده یا کمک می‌گیرد. به همین ترتیب واحدهای دیگر نمونه شناسایی و انتخاب می‌شوند (شهابی و جهانگیری، ۱۳۸۷).

۱-۶- محدودیت‌های تحقیق

انجام هر پژوهش علمی همواره با محدودیت‌ها و مشکلات خاص خود همراه می‌باشد و این وظیفه‌ی محقق است که با تدبیر و چاره‌اندیشی خویش بتواند بر این محدودیت‌ها غلبه نموده و در نهایت پژوهش خود را به نحوی به پایان رساند که نتایج حاصل برای سایرین قابل استفاده گردد.

1. Gender Awareness

پژوهش حاضر نیز از این امر مستثنی نبوده و با محدودیت‌های زیر همراه بوده است:

۱. مهم‌ترین محدودیت این تحقیق مربوط به مرحله جمع‌آوری اطلاعات است، که به نوعی مهم‌ترین مرحله تحقیق محسوب می‌شود و دقت و ظرافت خاصی را می‌طلبد. این که بسیاری از زنان روستایی این طرز تلقی را داشته باشند که محقق از نتایج مطالعات این گونه استفاده‌ای نخواهد کرد، یا اطمینان و اعتماد کامل به مسأله محرمانه بودن اطلاعات ارایه شده توسط آن‌ها وجود نداشته باشد، در مجموع باعث می‌گردد که انگیزه‌ی درونی لازم برای دقت در پاسخگویی آنان قدری کم باشد. در نتیجه برقراری این اعتماد و اطمینان دو طرفه از سوی محقق با جامعه آماری کار مشکلی بود.
۲. محدودیت دیگر تحقیق به ابزار گردآوری اطلاعات مربوط است. از آنجایی که هیچ ابزار استاندارد جهت سنجش داده‌ها یافت نشد، محقق می‌بایست به بررسی گزارش‌های پژوهشی پرداخته، همچنین به مصاحبه با افراد صاحب‌نظر در زمینه مسائل زنان می‌پرداخت. در نتیجه دسترسی به این افراد و انجام مصاحبه برای تدوین ابزار تحقیق و در نظر گرفتن وضعیت و شرایط موجود تدوین ابزار تحقیق را با مشکلات و سختی‌هایی همراه کرد.
۳. ممنوعیت تهیه فیلم و عکس از افراد صاحب‌نظر در زمینه مطالعات زنان، ضمن انجام مصاحبه. زیرا افراد مورد نظر در سازمان قوه قضائیه کشور و اداره استانداری استان زنجان بودند و در نتیجه به دلیل شرایط خاص این دو سازمان محدودیت فیلمبرداری و عکاسی وجود داشت.
۴. محدودیت منابع مالی و اعتباری: عدم حمایت هیچ سازمان و نهادی از پژوهش‌هایی با این نوع موضوع.

۷-۱- محدودده‌های پژوهش

این تحقیق به جهات ذیل محدود می‌شود:

- الف- به لحاظ موضوعی: نقشی که زنان می‌توانند در توسعه کشاورزی داشته باشند و توانمند شدن زنان از عوامل مهم در این امر می‌باشد، لذا این تحقیق به واکاوی تاثیر آگاهی‌های اجتماعی بر میزان توانمندی زنان روستایی بخش زنجانرود شهرستان زنجان پرداخته است.
- ب- جغرافیایی: با توجه به این که زنان شهرستان زنجان نقش موثری در فعالیت‌های کشاورزی داشته و همواره در عرصه کشاورزی حضور دارند، و هم‌چنین با توجه به آشنایی پژوهشگر با فرهنگ و جامعه روستایی استان زنجان (بویژه مشترکات زبانی) و محدودیت‌های پژوهش، لذا در پژوهش حاضر محدوده جغرافیایی تحقیق، بخش زنجانرود شهرستان زنجان می‌باشد.
- ج- زمانی: محدوده زمانی این تحقیق از شهریور ماه سال ۱۳۹۱ تا مهر ماه ۱۳۹۲ است.